

Kiterített tenyereimen gabonát vasat és embert dajkállok
fény az én rokonom sötétség kimászik a toronyablakon és lehull
mint az ólom
állatok összebujnak a papírsárkány elől de az én barátaim
csavaros üveget és zöld moszatot kukorítanak
vigyázzatok vigyázzatok
alabastrom fejükkel jönnek felénk a ripulungi törpék
asztalosok összetakolták a koporsókat esthajnalcsillag világít
és állunk az utcasarkokon mint az eltévedtek hm hm
boldog aki kis spárgával meghúzhatja az izét s a kompozíció vis-
szaesik az egyensúlyba
nem kevésbé aki rá tud ülni az agyvelejére s várja hogy kinőjenek
alóla az új városok
bizony mondom szedjük föl sátorfánkat és baktassunk tovább leg-
alább egy gumikilométernyit
a világ forog
látjátok kis gyerek vagyok életem nagy szomorúságfürtjeivel ki-
nyújtom kezeimet
s innen és tulnan összekiáltanak bennem a hegyek
de az emberek hallgatnak
az emberek speciális vonatokon utaznak önmagukban
egyedül a bolondok kontyába érdemes még beleszúrni egy bogarat
aztán állítsuk be a semaforokat
s induljunk el a testvérek felé akik nyugodtan alszanak
az elsüllyedt szigeten

Láttuk a kocsisokat amint belebujtak gebéikbe hogy végre azok is
mozogjanak
aztán felébredtünk és egyedül maradtunk
gyártetőkön teljes ornátusban forognak a ringlispilek
a lánygyerek vidáman éneklő TA-A-A-AM TA-A-AM
de ki látta már a vidám lánygyereket
madarak kék nyilakat röpülnek s a föld visszazippantotta a hegye-
ket
szél fúj
ő testvér festverkem
este
diderég
ólmos
csillagot

Az asszonyok fogai tele vannak villámokkal
ha végig mentek az erdőkön emlékezzetek áporodott hálószobái-
tokra
ki ne szeretné jobban a győzelmet mint a halált
és mégis valamennyien bezárjuk fiókjainkat és elvándorolunk
testvérharangok fájdalmat harangoznak
dél van s ime még egyszer felmutatom magam az értelmeseeknek
egyszerűen mondom: szeretem a ropogós kenyeret
egyszerűen mondom: vegyünk el attól egyet kinek kettő van

egyszerűen mondom: miniszterelnökünk tehene egykor Bismarck
nevezetes tintatartója volt
sárga babérkoszorúk alatt jönnek a távolság bajnokai
virágok alszanak tornyok ajult mezők fölött virrasztanak
tűzet és elégedetlenséget kötöttem a homlokomra barátaim resz-
ketnek és nem tudják hogy mi is utazunk
vörös lámpásaival elszik bennünk az idő s valaki vár bennünket
a tulsó parton

Jakoska szép lány volt az ő emléke él bennem
harmonikás szoknyát és nyitott kabátját viselt
de egy éjszaka a nagy hídról beledobta magát a folyóba
most menjetek szépen ti is aludni
feleségem már megfürösztötte a gyerekeket mert nehéz felhőket
hajt errefele a szél s lehet hogy holnap
valamennyiünknek ki kell bujnunk a bőrünkéből

28

Kiáltásom zöld mélysegek fölött remeg az élet pedig egyszerű
s a szegényember lámpása rávilágít a legnagyobb bajokra
de a nap kétszer naponta ide-oda röpül fölöttünk kiterjesztett szár-
nyakkal mint a halál fekete madarai
remények menthetetlenül elsorvadnak alatta csak a nagy üveg la-
rang emelkedik a mélysegek fölött és kiált
a fáért a köért és az állatokért

ők az én jó testeim
fiatal városokban élek egyedül és jaj jaj kis cérnaspuhokra gombo-
lyítva zsebemben hordom az utaimat
s rébünökön néha megjelennek Guillaume Apollinaire szakállas
jósnői

HOLNAP MEGINT MA LESZ mondja a szónok KÜLÖNBEN
MINDENKI ÖNMAGA SZERENCSEJENÉK KOVÁCSA
néhányan a hallgatóság közül sóoszlóppá változtak és könnyeket
eresztettek mint a rémregényekben szokás

a mozioperatőrök dolgoznak
aztán szétoszlik a tömeg az emberek megkülönböztethetetlen a hulla-
rabló hiénáktól a csíkos zebráktól
lassan hazatalálnak önmagukba
s akinek nincs jobb dolga
házakat épít gépeket konstruál vagy gyerekeket önt

29

Ködöt itatunk a szívünkkel és vörös napot amit gyerekkorunkban
a fejünkbe skatulyáztunk
könyökünkéből néha kicsavarjuk az életet és azt mondjuk: Uram ön
rosszul teszi hogy kellőleg újra nem mázolja magát
föl tehát föl föl
az idő szörnyű dunnákban hever fölöttünk s mi csak uszunk uszunk
tovább mint a halak
mint a szent nagy halak s ha ketten vagyunk egyedül vagyunk
néhányan még ismerik közülünk az „Igaz Embert” aki büszke a fo-
gaíra öregasszonyokkal vetekszik s minden sarokkőnél meg-
könnyebbül legalább két allegóriával
ó mi tudjuk az ő körmei alatt van elrejtve az Ige
ki emelné le unokáink vállairól az ur ábrázatát

szemeinkben összecukódtak a távolságok
megfagyott kiáltásokat szakítunk le a nyelvünkről
és verünk
és vérünk
íme az állatok bús és kimondhatatlan fájdalma ez
kicsi csigák peregjete le tenyereimről
sirunk az ember embertelenségén
s a megváltók fölették java kenyerüket az elsüppedt félszerekben

30

Fiúk szeretik a lányokat
a lányok liliomot égetnek a szemükben s ha megérintik őket föl-
zengnek bennük a hangszerek
öreg zöld folyók nyújtóznak át a földeken néha ugylátszik kinyílnak
a kapuk s a fák kiforrták lemetélt karjaikat
a gyerek feje 14 percig sajgott a nikkelfogóban
és mégis itt vagyunk valamennyien
papa az asztallón ül és lógatja a bajszát
9 gyerek 1 kanárimadár 3 muskátli és a teleirt adóivek
menyecskék fölbodorítják hiúságukat s a falak bocsánatot térdelnek
hogy kissé fölmelegítettek bennünket
szegény barátom most kitarja karjait mint a Championok
1922
kivülestünk a lőtávolon
a nap leszállt a fekete létrán
ó ki meritené ki szemünk vad mocsarait
talpunk alatt érezzük jajgató halottainkat
Te ott vagy Én itt vagyok
egymáshoz ér a husunk és didergünk a világtalanságban

31

Az idő amelyben élek álmodok és káromkodások cirádái alatt temet-
kezik
nyugodj meg galambom este van szomszédaink kiszédtek műfogai-
kat s az asszonyok méhében megfogamzottak a próféták
szép üvegkorsónkat tedd le a szegények asztalára
a völgyből fölhallani a fűvek fák és kövek együgyű énekét
még nem találkoztam emberrel aki tisztább és nemesebb lett volna
a karesu hiénánál
az ember korareggel belefutad önmagába s este összetört oszlopok
alá fekszik mint az árnyék
az öröm ami néha fölmozdul belőle nem rokon a fák márciusi hin-
tázásaival
a gyerekek örökölt láncikon pityeregnek
csak a vágyak kenyértelen vonatai húznak el bennünket a mozdulat-
lanságból
csak hogy él bennünk valami kizökkenhetetlen szerkezet s kezeinken
a század villamos kesztyűit viseljük
gyilkos ujságok és lázadt gyűlések vágyakoznak ki belőlünk
a jóság arkangyala mellünkben fekszik holtan
este van
látjuk a csillagok gyémánt-vándorlásait
s a fák porbahajolnak ajándékaikkal

Kassák Lajos

Vázlat: Társadalom, művész, művészet

1) A kaotikus egyéni materializmus csődjén keresztül elérkezett az ember a szervezett tömegmaterializmus csődjéhez.

2) Kiegyenlítődés lehetetlen, mert az anyagnak önmagában nincsen egyensúlya. Az anyag egyensúlya a szellem.

3) A materialista szocializmus (a nyugati anyagiasság terméke) természetében (mert tisztára anyagi) rejlő okoknál fogva nem tud az ember és a társadalom életében magasabb rendű egyensúly-állapotot teremteni.

4) A gyújtó pontot ez a kérdés képezi: át tudja-e törni a szellem az európai emberben az anyag blokádját. — Ezzel áll és buak az európai kultúra.

5) Az anyag-szellem problémával a legszorosabban össze van növe a tömeg-egyen kérdés. Anyag-tömeg, szellem-egyen, test-lélek az a két pólus, amely között az emberiség szakadatlanul hanykódik.

6) Az anyag-szellem probléma megoldása szükségszerűen magába foglalja a tömeg-egyen probléma megoldását is.

7) A két pólus ellentéte a theista spiritualizmus és az atheista materializmus ellentétességében jut kifejezésre. Mivel sem abszolút anyag-tömeg (a lélek teljes kikapcsolása) sem abszolút szellem-egyen (az anyag teljes leigázása) nincsen, sem az egyik, sem a másik fölfogás nem teremthet egyensúly-állapotot.

8) A mozgás mindig a pólusok irányában megy végbe. Minél inkább közeledik az abszolút pontokhoz, annál nagyobb lesz az intenzitása, és egy bizonyos fokot elérve átcsap ugyanolyan intenzitási, de ellenkező irányú mozgásba.

9) A szellem meg nyilvánul, ha az anyagot mozgatja; az anyag akkor él, ha a szellem hatóerejének az objektumát képezi.

10) Az egyiknek az elfojtása a másiknak a sorvadását vonja maga után. Torz szellem a keresztény spiritualizmusban, torz anyag a lélekietlen materializmusban.

11) A fa anyag; a nedvek futása a fában gyökértől feléig; szellem. Az élő, egészséges fa: kiegyensúlyozott anyag-szellem. Az erdő: kiegyensúlyozott egyen-tömeg. Az egyensúly alapelvétele a földi sők, a levegő közös birtoklása (anyagot összetevő) és minden egyesnek természet szerű megelégedettsége a napfény riasó részével (szellemi összetevő).

12) Az ember évezredek előtt szétvágtá (magánbirtoklás) a földközsinort, mely az univerzumhoz fűzte. Az anyag-szellem természetes egyensúlya helyett a mesterséges egyensúly-állapotot (társadalmi rendet) hozott létre.

13) Ennek a mesterséges egyensúlynak az ereje abban a mértékben gyöngült és bomladozott (társadalmi küzdelmek és konfliktusok), ahogy a természetes egyensúlyra irányuló törekvés fokozódott.

14) Ma ott tartunk, hogy ez az erő teljesen fölborzsolódott (a társadalmi konfliktus árhidalhatatlansága), ami abban a tényben fejeződik ki, hogy ugy a theista spiritualizmus, mint az atheista materializmus teljesen kiélte magát. Vagy létrejön a kiegyenlítődés anyag-szellem (tömeg-egyen) között, vagy az európai embert világnézeti csődtől egével együtt fogják elárverezni.

15) Minden olyan mozgalom, amely csupán anyagi keretekben megy végbe, bármilyen forradalmi is legyen az anyagi világon belül, esetleg új formáját hozhatja létre a társadalmi (anyagi) rendnek, melyben azonban a természetes (anyag-szellem) egyensúlyért való szüntelen vívódás nem szűnik meg, legföljebb csak köntöst cserél és az idő folyamán még hevesebb tempójú lesz.

16) A politikai pártok (anyagi érdektörölések) tevékenysége a természetes világegyensúly szempontjából teljesen meddő, még akkor is, ha ennek az egyensúlynak az anyagi összetevője (közös birtoklás) felé tendál. A természetes (anyag-szellem) egyensúlyt csupán anyagi eszközökkel, anyagi célkitűzéssel nem lehet megteremteni.

17) Anyagi eszköz: a polgári lélek (jólét) a szegények tömegeivel való megkiváncatlása; a politika, vagyis bizonyos módszerek összesége, melynek segítségével anyagi értékeknek osztályok számára történő megszerzése (kiszájtítása) végbemegy; az erőszak, mint végső érv, mely a anyagi életérzés konzekvens kivetítése az egyéneknek és az osztályoknak egymáshoz való viszonyában.

18) Pártek (osztályok) politikai harcában lépten-nyomon találkoznak „szellemi fegyverekkel” (felvilágosító céllal megírt könyvek, röpiratok stb.). Ez azonban nem egyéb, mint a) hamis elnevezés: itt bizonyos szellemi funkciókról van szó, melyek teljesen anyagi céloknak vannak alárendelve, tehát szellem, mint az anyag függeléke, vagyis elfojtott lélek az anyagban; anyagi fegyver; b) bevallása annak, hogy a szellem alkotó tényező, de egyúttal kísérlet az

anyagi alkotó elsődlegességének fentartására és biztosítására; százelezesen annak túlyomó részében az anyagra nézve előnyös kompromisszum, vagyis: anyag.

19) A válság megoldása csak az anyag-társadalmi (osztály-) harcban tulmenő, a szellemi és az anyagi teremtő tényezőnek egyenrangúsításában csucosodó törekvésnek lehet az eredménye. Ez a kezdet folytatása magasabb fokon: az anyag és a szellem egyszerre van n, amiként kezdetben egyszerre lett.

20) Ennek a törekvésnek a formája nem a kizárólagos anyagi (osztály-) harc, hanem a szocial-vallási mozgalom. Szocialis, azaz társadalmi (anyagi), mert a anyagi börtönkereteket szétveti, vallási, mert az embert visszahelyezi az univerzum egységének szellemi összefüggésébe, ahonnan a természetes egyensúly felbomlása kiszakította.

21) Ennek a törekvésnek elsődleges (anyag-szellemi) eszköze az anyagban és szellemben kiegyensúlyozott életforma embrionális alakulatának a megteremtése. Ez az életforma: nem az anyagnak önmagáért való megkiváncatlása, hanem a szellemi megnyilvánulások tárgyaként való szemlélése. Ez az életforma a anyagi keretben teremődik meg, és a tömeg életében szintetizálódik: a tömeg életformája összefoglalása az egyének életének, az egyén életformája mikrokozmosza a tömeg életének.

22) A művész teremtő munkája: az anyag-szellemi világegyensúly felé törekszik, amikor ír, fest, komponál, épít. Minden más teremtő munkástól (tudatos feltaláló, tudós) abban különbözik, hogy a) nem dolgozik formaművekkel, nem indul ki kész logikai eredményekből, hanem a jelenségek kaoszt, amely térben és időben végtelen, veszi kiindulási pontnak, hogy ezen keresztül eljusson az új formához, melyben a mindenség szellemi összefüggése kifejeződik; b) nem anyagi (bizonyos mechanizmus feltalálása a termelés fejlesztésére, szérum betegségek gyógyítására), hanem lelki rugók (az alkotás vagy, mely teremtő akarattá tevődik át) indítják el.

23) A művész nem az univerzumon keresztül jut el az emberhez, nem az univerzumot viszonyítja az emberhez, hanem az embert az univerzumba helyezi, ahhoz viszonyítja. Nem boncolja az egészét, hogy megtalálja a részt, hanem a részeket összefoglalja, szintetizálja, hogy eljusson az egészhez.

24) A művész társadalmi osztályban születik, de aztán kinövi az osztály-kereteket: a teremtő munkának nincsen osztálya.

25) Nem áll az osztályok fölött, hanem ember és univerzum között: ő az a kohezív erő, mely a részt hozzáköti az egészhez. Öröme mérhető le, hogy mennyire szakadt ki a rész az egészből, embernek emberhez, embernek univerzumhoz való viszonyában ő a számot adó lelkismeret.

26) A művész, mint kohezív erő ember és univerzum között, alapvetője kell, hogy legyen a szocial-vallási törekvésnek, mely a kifejeződött embert visszavezeti az univerzális anyáolbe.

27) Az anyagot megkiváncatlani az emberrel a szellemért, amely mozog, a szellemet az anyagért, amely mozog — az észleket megvédenélni a pusztában, de ugyanakkor a mindenség szellemi erővonalának irányában hatni: ezt kell a művésznak tennie.

28) Ő realizálja elsőnek a művészetében az új életformát. Ő az, aki példát ad, de tetteivel meg nem köt. A kényszerzubbonyt széttepi és nem mondja: az igazi szabadság az a kényszer, amit én diktálok. Nem uralkodik, hogy ne uralkodhassanak rajta. Nem írja át gramofonlemezre az értékőbbllet elméletét, nem festi meg az erényes profétárt és a romlott burzsoát, hanem alkot n agáért az alkotásért.

29) Az alkotásért: nem fájdalom csillapító, vagy dühgerjesztő, hanem szervesen élőt ad, melynek szíve együtt lüktet a nedvek keringésével és az égi testek futásával. Nem ül elefántcsonttoronyban, de vörösszeffut sem fenévszi a gomblyukában és ötagu csillagokat sem rak a szeti úregeibe, hanem alkot magáért az alkotásért.

30) Alkot: mindegy, hogy érthetően, vagy meg nem értve. De nem ír, vagy fest így is, meg úgy is. Nem tud reggel absztrakt, este pedig naturalis „szépet” írni, vagy festeni. Mert jaj azoknak, akik már tudnak két lábón járni és csak azért érezkednek le megint négykézlábra, hogy a többiek megérthessék, vagy élvezhessék őket.

31) A művész anyag és szellem, életvidám és askéta. Ő a tüzoszlop, mely nem alszik ki, mert játékszer, csörgősinpák vagy ritmusos vezérelkek követelnek, amiként a világítótorony sem alszik ki azért, mert a hajó csak most futott ki a kikötőből és csak hetek múlva fog fénykörébe érkezni.

32) A művészi teremtés eredménye a műalkotás, mely nem egyéb, mint új formában jelentkező univerzális élet. A forma nem edénye az egyetemességben gyökerező tartalomnak, hanem szellemtől mozgottat anyag: a megnyilvánulás lehetősége és módja. Ha a forma nem egyszerre jelentkezik azzal, ami benne és rajta keresztül kifejeződik: művészet a játékért, vagy művészet a tendenciáért, tehát: játék, vagy tendencia, de nem művészet.

33) A művésznek a műalkotással nincsen azon kívüli eső célja: nem akar mosolyt fakasztani kedvese szeméremdombján, de gillotinpengével sem akarja fölzerelni a proletárt. A műalkotás nem szerelmes turbékolás, mely a nemiség színhelyében kitölti a fölvonásközöket, de meggyőzni, leleplezni, agítani sem akar. A műalkotás organikus élet s mint ilyenek az a törekvése, hogy teljességgel manifestálja önmaga létezését a mindenségben.

34) A műalkotás aktív, cselekvő, mert önmagában él, függetlenül attól, hogy másokat cselekvésre indít-e, vagy sem. A tendenciával beöltött vers, kép stb. csak mások cselekvésében, vagy passzivitásában él, önmagának nincsen élete, csak bizonyos individuális, vagy tömegviszonyok közé helyezve válllik élővé. Tér- és időbeli korlátok kötik meg: ember és társadalom választja el az univerzumtól. Egy bizonyos cél irányában hat és a célon túl elveszi azt az éleveséget, melyet idegen mozgásokból szivott magába: meghal, elenyészik.

35) A műalkotást nem határolják el a formakeretek. A forma csak érzelhetővé teszi azt, ami az univerzális összefüggések egységéből a művészen keresztül meg kell, hogy nyilatkozzék. A műalkotás benne van a térben és időben szakadatlanul hömpölygő kozmikus létben: ez adja meg a ritmusát.

36) A műalkotást éppen úgy átjárja a mindenség vérkeringése, mint a növényt, a csillagokat, a halmazállapotok változásának állandó körfolyvatát. Az időmértéknek, vagy a szóhangsúlynak bizonyos logikai szabályok szerint történő elrendezésének semmi köze a műalkotás ritmusához: ez a ritmus univerzális létketés, melyet sem elhatárolni, sem pedig logikai tételekkel szabályozni nem lehet.

37) A műalkotás forradalmi tett, mely nincsen célhoz kötve forradalmi, mert létezik és létezésével mindig a teljes életet dokumentálja, forradalmi, mert formája, mely mindig az egyedül, tehát egyenértékű lehetősége a megnyilatkozásnak, szétrepeszt az elkülönülés korlátait és a kozmikus egység felé mutat.

38) Minden műalkotás formája építés más és más univerzális áramlat létketésében. Elpíteni pedig annyit jelent, mint forradalom, mely eredményekben él. Az ember, aki elindul, hogy kitörjön a viszonyokból, melyek eltorzítják, csak lázadó ember. Ha megteremti, ha megépíti azt az egyensúlyhelyzetet, melyben anyag és szellem kiegyenlítődik, építő, forradalmas ember. — A műalkotás anyagban és szellemben kiegyensúlyozottan van megépítve, ennek az építésnek a lehetőségét manifestálja azzal, hogy van: ez adja meg forradalmi jellegét.

39) A műalkotás szociális, mert a kenvertörekvéseiben megosztott társadalommal szemben az univerzális szintézis egységét mutatja. A legteljesebben szociális, mert az anyag-probléma megoldását hordja formájában: nem lázadó, hanem szellemben megnyugodott anyag. — Az ember a műalkotást szemléli, ez a szemlélet a formán (anyagon) keresztül kiragadja az univerzumba, visszaviszi a jelenségeknek abba az egyetlen lelki összefüggésbe, melyből az anyagi megbomlás kisodorta. Ez a műalkotás szellemi hatása, melyvallást ad az embernek, lehetőséget, hogy visszatérhessen testvérei: a fák és a madarak közé.

40) A művész főleg a magánvisszavonulás hegyére, mert nem tudja és nem akarja magát a közgazdász, a politikus és az agitátor színével átfesteni. Ezzel tartozik az univerzumnak, önmagának és az embereknek is, akik mérhetetlen feketeséget szállásoltak el a szemekben: süketek vakágukban és vakok süketégükben.

41) Az a törekvés, mely most, amikor a művészetben végbement és részben még mindig folyamatban levő forrongás első eredményei mutatkoznak, a művészetet hozzá akarja kötni bizonyos társadalmi mozgalmakhoz és agitációs eszközöké, nem egyéb, mint visszaesés a naturalizmusba: a művészet elhalása, mert a teremtésnek minden lehetősége megszűnik ott, ahol a kopirozás kezdődik. E tény szempontjából teljesen mindegy, hogy mi a másolás tárgya: tájrészlet-e vagy adott társadalmi viszonyok. A kopirozás semmivel sem lesz magasabb rendű, ha esendület helyett gyárra, telenetől tömegre vagy barrikádra veti rá magát.

42) Ez a visszaesés a naturalizmusba tudat alatti tükörkép az anyag-forradalmi mozgalmak hanyatlásának, mely egyre élesebb formákban jelentkezik. Nem a művészetre hatott ez a társadalmi-gazdasági tény: a művészet szakadatlanul megújuló forradalmi lehetőségeket hord magában — de hatott emberekre, akiket kitértett a művészet kozmikus erővonalából, kiemelt a szintézis felé haladó törekvésből és visszavetett a részhez.

Reiter Róbert

Egység-nemzés

A és B
A a B-be
B az A-ba
A nemzi B-t
B-nek vaginája van az ismeretlen értéktől nemződik teljessé az ismeretlen érték az X
A és B nemzi az X-et
de a hímét az ismeretlen aktív nemzőt még senki se tudja és így tovább
ismert nemzi az ismeretlen test leket
A és B egymást nemzi
C D E F G H I K L... hermafrodita sor
A nemzi magát
generációk egymásán át
a végtelenben alvó Z-ig.

Nincs

Ésszel lombikba önthetetlen
szívvel megmérhetetlen substanciák sugárzó elve.
Nulla.
Végtelen mindenek össze.
Részekre osztódott összes.
Szintézise minden pillanatnak;
első pillanat előtti
időn felül is létező.
Test
száz dimenzióval teres.
Exteritorizált.
Szakadék önmagában.
Minden cseppjében egész;
de egészében a végtelen rámaján is hiányos.
Ok.
Okok tengeres folyása;
legkisebb tört alatt is több
billiók zuhogó niagarájánál.
Ringlispilje minden tudományának, művészetnek,
satöbbinek, satöbbieknek.
Önmagába visszatérő cél.
Formájában önmagáért való,
anyagában enmagából utalt,
mozgo,
álló,
emelkedő,
eső,
elv,
szám,
tér,
tett.
Erők univerzumának mágnes-sarka.
Spermák és ondók lényege,
rothadások szelleme.
Nemzésen keresztül több a többnél.
Kötetlen.
Alkonyi nyajak szelidsége;
háborúk löretem-vihara.
Folyó.
Indító forrás,
érkező tenger

NINCS!

Honti Tibor

Valuta

Malcolm Cowley

(Amerika)

Követtem a dollárt Ó követtem a dollárt miközben három módját
sajátítottam el a késsel-évésnek és négy nyelven rendeltem
sört a magyar pincértől miközben követtem a dollárt az
északi szélesség 48-ik foka körül ahol legtöbbet lehet vá-
sárolni rajta ott a Haza

követtem a dollárt szürke esatornákon tengereken kék olasz
tengereken alpesi tavak anilnkékségű kékjén tavak tintazöld
zöldjén és tintával bekenet hegyeken át melyek kétoldalt szök-
kennek fel

belemártottam ujjamat a tóba és irtam. Soha én már vissza
nem térek idegen hazámba

hazámba hol síkságok nyújtóznak naponta hol síkságok nyújtóz-
nak és fodrozódnak selyemszőnyeg-módra hol erdők égnek
naponta a hivatalos munkaidőben hol sárga névtelen folyók
száguldanak és hol

városok állnak naponta a fejük tetején és kalimpálnak gögös lábak-
kal a levegőben

hol cowboyok sűrögnek és üzletemberek és házalók házalnak
gépekkel mik három perc alatt főzik meg a tojást pont
három perc alatt mert az én hazámban minden percben
születik egy ilyen

erthetetlen és édes és távoli hazámba ahol a legény megkéri a szem-
revaló hajadont és a Bronx-expresszen vitorláznak el

el messzire el egy fényképezett üdvösségbe mely nekem végleg ért-
hetetlen

négy dicsbe fűrösztött angyal oltalmazza az én hazámat

az északi kapunál Rooseveltt Tivadar és a nyugati kapunál Charlie
Chaplin és a déli kapunál a pöre fekete Jack Johnson és

a középkapunál egy Clarion államából odaszakadt hegedős aki egy
fajdtyukkal hegedül a szalma közt és sövény sövény és
fajdtyuk a szalma közt és én már sohasem hallom a hege-
dűsöt Ó messzebb van Atlantisznál ez a föld

ahová holnap visszamehetek ha kedvem tartja

de soha én oda vissza nem megyek

soha nem veszem nőül halvány alaskai szüzem

soha nem fekszem karjaidban ó Texas Rózsája

William Carlos Williams

(Amerika)

Egy magános tanítványhoz

Ócsém, figyeld meg inkább,
hogyan szuródik fel
a hold
a torony csúcsa fölé,
mint hogy a színe
szegfüveres.

Inkább arra ügyelj,
hogyan hasad a reggel,
mint hogy az ég
türkisz-sima.

Azt érd fel inkább,
mint futnak össze
a sötét szertehajló
toronyvonalak
az oromzaton
lásd meg, hogyan
erőlködik az apró ornamens
elkapni őket
Nézd, hogyan vali kudarcot!
Nézd, hogyan siklanak ki
a hatgerezdes kupola
elhajló vonalai
fel a magasba —
elivelőn, szétoszlón!
— kelyhek,
mik a virágot
örzik s magukba zárják!

Ügyelj rá,
mily mozdulatlanul
fekszik a csorba hold
a védő vonalak között.

Való igaz:
a reggel könnyű színeiben
kőbarnán és palaszürkén
ragyog a narancs és sötétkék.

De figyeld meg
az épülettömb
nyomasztó súlyát!
Figyeld meg
a hold
jázminos könnyűségét!

Ford.: Gáspár Endre

Nicolas Beauduin: Kozmosz-ember

II.

Francia. Első részét lásd a MA VII. évtolyam 4-ik számában

LIVERPOOL | Acél és vas evezők
feketén haladnak vörös felhők alatt

CARDIFF |
NEWCASTLE | Városok hol minden fénylik és mozog
MANCHESTER |

Kohók égnek a Luxembourg alján.

DUDELANGE		bánya
RUMELANGE		tűz
DIFFESDANGE		láng
		sár

Mindenütt mozgattak a műhelyek

Azonosság-matematika

Bolond mechanizmusait

RHUR		vas-tröszt
ESSEN		(marha, kit taglóznak)

A hatalmas francia CREUSOT felel
s az erők feszítése aktiválódik
sokszorozva gőzöst + teherhajót + waggont.

CHARLEROI lángol

ANWERS világít

Motorok lütyte az alkonyatban.

Gyárak | Tömegek mozgásban | Nyugat

Villamos központok | a savak szagában | Nyugat

Városok lüktetnek a pályaudvarok felé

Portsmouth

(John Bull szeme)

Láruszait dőfi

Az ég elfal

Az árnyék török | A zodiakus Apokalyptikus lovainak futása.

ott BIRMINGHAM SHEFFIELD

ott LILLE ROUBAIX TOURCOING

ott LE HAVRE NANTES BORDEAUX MARSEILLES

És messzibb,

dagályok és apályokon túl,

a szédület és erőfeszítés új országaiban Dollárok

Acélkirályok

Petroleum

Arany

NEWYORK

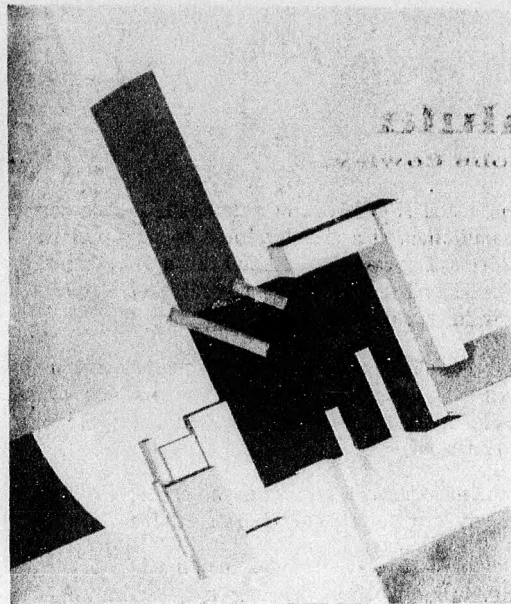
BOSTON

SIDNEY

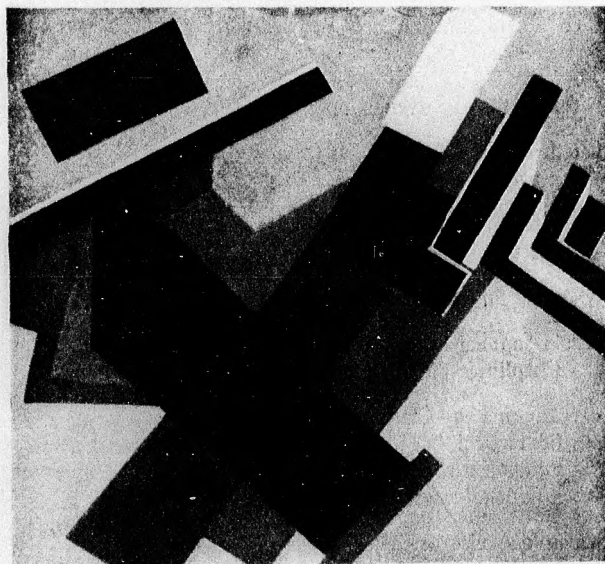
MELBOURNE

Tűzvárosok a földön, mely forog.

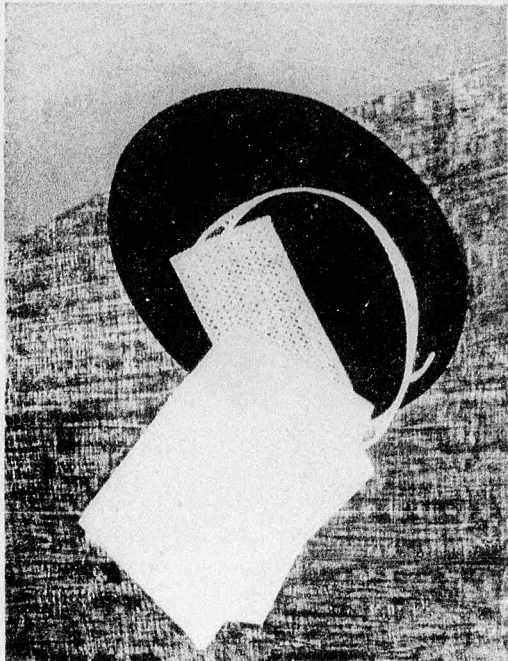
Ford.: Medgyes László

LISZITCKI: Város

ROSANOVA: Kompozíció

Sterenberg: Csendelet

Sterenberg: Litográfia

A berlini orosz kiállításához

1914-ben mikor Budapesten a háborus láz vitortlázott, néhányan fiatalok: szocialisták és pacifisták a nemzetek és fajok jövőjéről disputáltak. Magyarországon akkor hódított legerősebben az orosz irodalom, bölcs és mégis lázító mondatai a fejünkbe laktak és nyilván ennek az irodalomnak emberizétől és mély, fájdalmas morajlásától eltelten döntöttünk a szlávok javára.

Az orosz irodalmat kiéltük azóta, feléltük, mint egész fiatal életünket s ő, távol fölünk, most kezdi meg hódító útját a háboruba csak belekóstolt s a forradalmakba bele se kóstolt Amerikában. Mi itt vagyunk és néha kétségbeesünk, mintha a kultura orosz ősforrásában is csalódtunk volna. Egy pillanatra ugylátszik, mintha az orosz psziche is felmorzsolódott volna a materiális harcokban. Semmi új az irodalomban. Az új iskolák Oroszországban tudják a leggyöngébb termést felmutatni. És bizonyos, hogy az orosz irodalom legalább is egy időre kiélte magát Tolsztojban, Dosztojevszkiben és Gorkijban. Ők új lehetőségeket hoztak, az öreg, piperkőc Európába elhozták a komor és tiszta Ázsiát. Az utánuk következett Arcsübasevek, Kuprinok, Remisovok és Szologubok már európai iskolák kreaturái. Elveszett belőlük az a mély konstruktív hit, amit megtalálunk Tolsztoj háború ellenes írásában csakugy, mint Dosztojevszki „soviniszta és zsidó ellenes” írásában. A mai orosz írók, a forradalom írói is, már csak iskolákat írnak, mint általában az irodalom, világszerte. Az orosz irodalom nagy korszakával, mintha egy művészi válfaj, az irodalom mai vonala is lezáródott volna.

A fejlődés újabb lehetőségeit egész más területen, a képzőművészetben látjuk szuggesztív és produktív erővel előrenyomulni.

És nem tévedtünk 1914-ben. A forradalmak előtt vajudó Oroszország irodalma után és helyett elindult felénk a forradalomba lendült Oroszország megújult ereje a képzőművészetben. Európa kereskedelmi és kulturbfokádja alatt egy egészen új társadalmi berendezkedés tette meg erőpróbáját Oroszországban és egy új, bár az európai próbálkozásokkal sokban paralel irányu, művészeti fejlődés kezdte meg kibontakozását.

A berlini első orosz kiállítás nagy hiányosságai dacára is sokban tiszta mérlegét adja Oroszország háborus és forradalmas művészetének.

Az európai eredetű futurizmus, kubizmus és expresszionizmus még beszívárgott az orosz műtermekbe s mint a világon mindenütt, Moszkvában és Péterváron is megtalálta a maga formanyelvén beszélő festőket. Ezek az iskolák azonban mindenütt nagyobb területen hódítottak, mint Oroszországban. Az egész mozgalom alig fejlődött itt túl a műtermek iskolás pikturáján. Reprezentatív kubisták, mint Udalkova, Puni, Perosner stb. semmit nem adtak a francia mesterek értékeihez és az orosz származásu, de Párisban és Berlinben fejlődött Chagall, az expresszionizmusnak ez a legnagyobb mestere, semmi mélyebb hatást nem tudott kiváltani Oroszországban.

Az új orosz művészek első öntudatos továbblépése a szuprematizmus-sal kezdődik. Az európai erők mellé ezzel a mozgalommal áll először hozzá,

Drevin: Kompozíció

Medunetzki: Konstrukció

mint föltétlen érték, mint szorzó érték az orosz, az ázsiai erő. És ötet jellemzőn, nem bálmozással, hanem egyszerűséggel jön, levetkőzi magáról mind azt, ami a dolgok civilizatorikus és esztétikai külsősége és visszaes a lényegig, mint festők visszamennek végső következtetésükkel formában a minden alapformájához, a mértani formához és színben a két alap színhez, a fehérhez és feketehez. Az ő kiépésük forradalmi cselekedet volt. És az ő egyszerű törvényeikből indult ki (1917-ben) az egész új orosz generáció. A szuprematizmus levonta a festészet végső következtetéseit és kapukat nyitott a fejlődés elé. A lehetőségek utjai egyszerre kitágultak és pohamosan ágazott szét ez az iskola, hogy emberek és értékek szerint telgazdagodjon. A szuprematizmus legtisztább mestere Malevics. És az ő gyökereiből indultak el a konstruktivisták és objektivisták. Ezeknek a csoportoknak reprezentánsai: Tatlin, Lisitzki, Roccenko, Klun, Drevin stb.

A konstruktivistákhoz tartozik, de egészen külön fejlődő ember Sterenberg. Naturalisztikusan egyes tárgyakat ábrázoló képei úgy formában, mint színben végtelenül leegyszerűsítettek. Munkát, fakturában, a kiállítás legfejlettebb dolgai. De itt külön meg kell jegyeznem, hogy az egész generáció technikai felkészültsége csodálatosan tiszta és alapos. A rutinnak és felületes játéknak semmi nyoma.

A kiállítás legfejlettebb ága a szobrászat és azok a próbálkozások, amelyek bizonyos utilitarisztikus céllal kísérleteznek térbeli konstrukciókat megoldani. A plasztikai munkák közül Gabó üvegplasztikai a legjelentősebbek. De ezek is inkább csak vázai egy elővendő alkotásnak. Nincs meg az anyagszerűségük. És bizonyára az eredeti anyag mellett egyebek (a

művész ezirányú alkotó képessége) is hiányoztak még ahhoz, hogy a munka kész eredményt mutasson, és nem merő véletlenség, hogy a konstrukció az ő erősen hajlított formáival a merev üveg helyett, hajlékony celofánból készült.

A kiállításon bemutatott térbeli konstrukciók naív, kisigényű munkák. Ma, mikor 120 kilométerrel fűtő lokomotívjeink, nehézsúlyú daruink és mérhetetlen hidaink vannak, teljesen fölösleges játéknak, intuíción és tudomány-szegénynek hatnak ezek a dolgok.

Ugyancsak nem sokat adnak a kiállítás díszlet- és játszótér-modellei. Az első, a kosztüm- és figuratervekkel együtt már rég meghaladottak, az utóbbiak közül legérdekesebb Altmannek a Zsidó Színház részére készített játszótér-modelje.

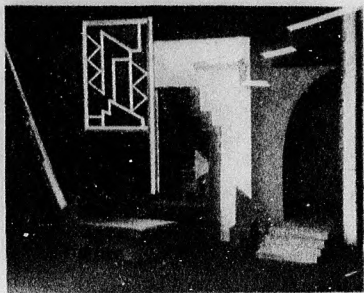
Következőképpen le kell szögezni, hogy a kiállításon szereplő képzőművészeti ágak között kétségtelenül a festészet jár legelől. Ezen a területen az oroszok új erőt és új kulturlehetőséget hoztak be Európába. És maguk előtt is a festészetük mutatja az irányt, amerre haladniuk kell, hogy ideáljukhoz, az új emberi ideálhoz — a konstruktív életformához eljuthassunk.

És ők a jövő fiai.

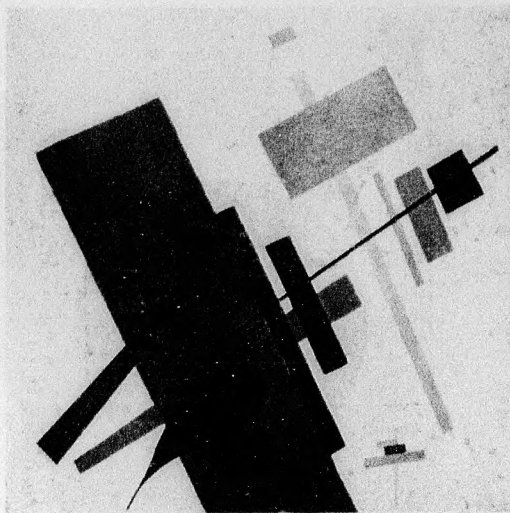
Berlinben egymást eszik a kiállítások: formák tekerődnek és színek visítanak. És ebbe a tekervényes cifra zavarba az oroszok újra elhoztak a színek őstörtéseit s a tisztaság és erő EGYENES VONALÁT.

(Berlin)

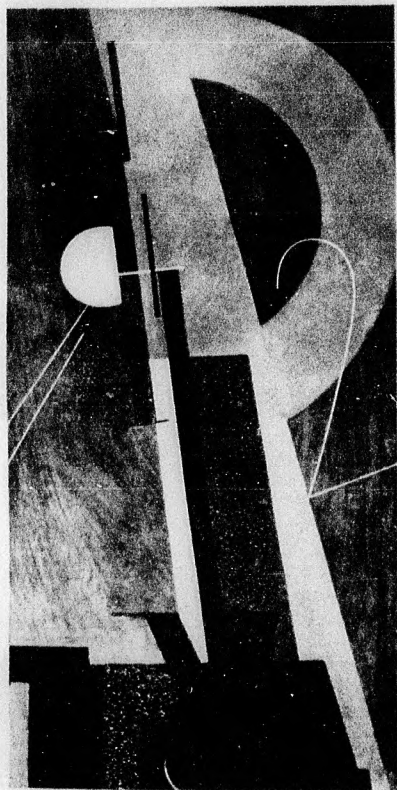
Kassák Lajos

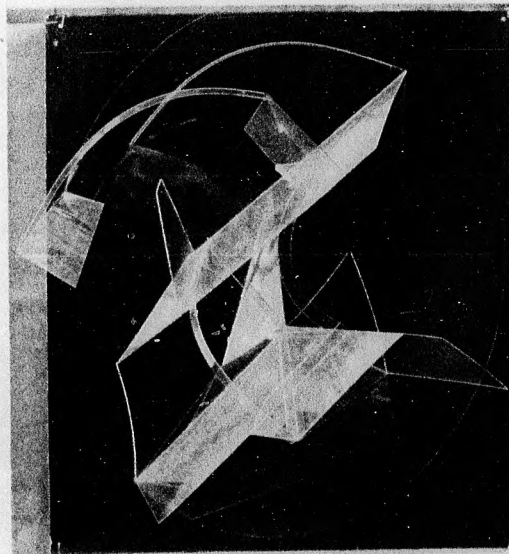
Altmann: Színházdekoráció

Malevics: Szuprematizmus

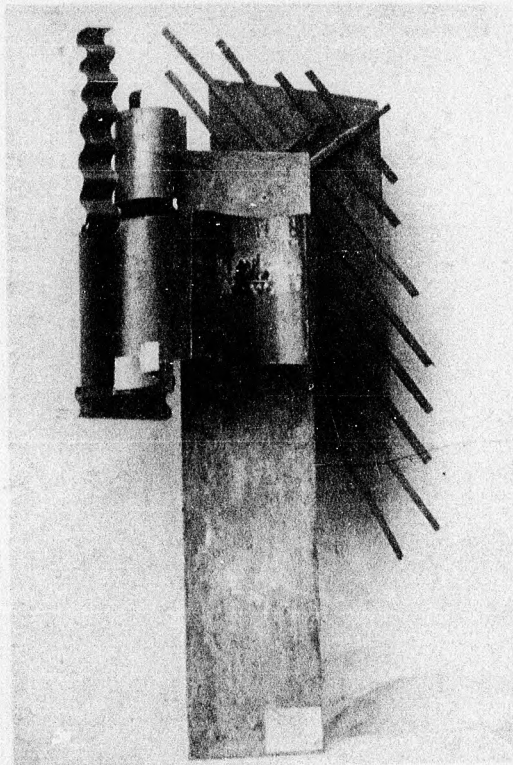
Altmann: „Oroszország”

Gabo: Üvegplasztika

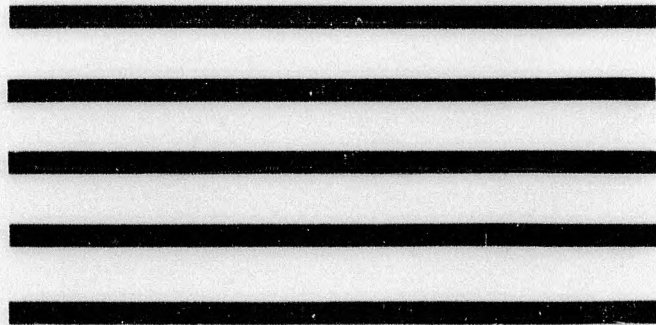
Altmann: „Petrokommuna“

Tatlin: Kontra-relef

Roesenko: Tárgyatlanság

stanci
öntud
állapí
nicot
zahítás
= w
latkoz
imple
előbb
a z
jele

melyv
és fiz
anyag
az et
sem
p s z
v an é
van,

Fejőc
n inde
zik a
rends
a tilt
szelle
ment
jelent
másvi
pedig
Az et
piábs
szüks
épügy
ekzalt

zalék
az et
lelt k
uj et
maga
kakat

Mi a
bűn s
létező
bere
általá
a jó
landó
fogia
datna

Utban az új etika felé

1 §.

Az új etika egyetlen immanens tételen fog felépülni, mely a szab-
stancia tételének szigorúan logikus megfogalmazása. Ez a megfogalmazás az
öntudat legközvetlenebb tényére, az ember létere vonatkozik, melynek meg-
állapításához azt az öntudat tényén túllépő, de szigorúan empirikus defi-
niációt fűzi hozzá, hogy lenni annyit jelent, mint lánczának lenni a kau-
zalitás végtelen láncában. Lenni és hatni végsőleg egyet jelent. (V. ö. wirklich
= wirken.) Az ember léte tehát az ember okozatteremtését, létének megnyi-
latkozását, emberi cselekedeteket és műveket jelent. De az ok és okozat viszonya
impliciten magában foglalja azt, hogy az utóbbiban lehet kevesebb, mint az
előbbiben volt, de semmiesetre sem lehet több. Az ember léte tehát
az ember hiánytalan vagy hiányos kifejeződését
jelent.

A világ bensőleg végtelen egység, megjelenésre végtelen pszichofizis,
melynek roppant rendjében a pszichikai és fizikai megjelenési forma a pszichikai
és fizikai kauzalitás által a vegtelenebb huzott két párhuzamos vonal és ilyben
anyagtalan léleknek epoly kevéssé lehet helye, mint lelketlen anyagnak. Am
az ember és tette szintén az ő-egység megjelenési formái, egyetlen izükkel
sem állanak ezen kívül, mert a Mindenben kívül semmi sincs. Ugy, hogy a
pszichofizikus ember tettei pszichofizikus tettek. Az ember
van és léte pszichofizikus tények létrehozásában fejeződik ki. És végül, az ember
van, mert pszichofizikus tényekben fejeződik ki.

2 §.

Az etika ősidőktől fogva az erkölcsi értékelés normatív rendszere.
Fejődése ugyanazokat a stádiumokat mutatja, melyeken az ember világlátása
minden más téren is keresztülment. Eszerint az első etikából épügy hiány-
zik a pszichikai attributum tudomásulvétele, mint az első filozófiai és vallási
rendszerekből a lélek. A mózesi etika csak tetteket ismer és ezeket osztályozza
a tiltott és megkövetelt tettek csoportjába. Mózesről Krisztusig az ember a
szellemi fejlődés leghatalmasabb áramlatának sodrába került, olyan folyamatán
ment keresztül az ideológiai átalakulásnak, melynek Krisztus csak betetőzését
jelentette. Ez a betetőzés egyfelől a lélek doktrínájának kiformalódásában, a
másfelől a hitben, az emberi törekvések dematerializálásában, jelesen etikailag
pedig az érdeklődésnek a tetről a szándék felé fordulásában jutott kifejezésre.
Az etika ettől fogva nem a tetteket osztályozza, hanem a szándékokat és princi-
piális meggyőződése, hogy a kettő egymástól különbözhetik: jó tett nem
szükségképen fakad jó szándékból és viszont. A szándék függetlenül a tételtől,
épügy mint a lélek is függetlenül akar a testtől a primitív kereszténység
ekzaltációjában.

Példák a krisztusi szándéketikára: „Hallottátok, hogy megmondatott
a Régieknek: Ne paráználkodjál. En pedig azt mondom néktek: hogy valaki
asszonyra tekint gonosz kívánságnak okaért, immár paráznál-
kodott azzal az ő szívében.” (Máté, 5. 27-28.) „Ezenkívül ti is (a farizeusok)
kívül ugyan láttatok az embereknek igazának: de belől rakvák vagytok
képmutatással és minden Isten törvénye ellen való biennel.” (Máté, 23. 28.)

Ez a rendkívüli fontosságú különbségtétel, mely csakne százszá-
zalékosan megadja a krisztusi tan jelentőségét, látszólag véglegesen irányt szab
az etika egész eddigi fejlődésének. A kereszténység óta ugyan egyik etika sem
lett kollektív hitté (sem a mohammedanizmus, sem a reformáció nem hozott
új etikát), de az összes filozófiai rendszerek, melyek az erkölcsi fenomén
megalapozását programjukba vették, a krisztuséhoz hasonlóan szándék-eti-
kakat konstruáltak.

Sehol a világon, sőt egyáltalában a világon kívül
sem gondolható el egyéb, amit korlátozás nélkül jónak
tarthatnánk, mint csupán a jó akarat. (Kant: Metaphysik der
Sitten, I. Abschnitt.)

Ezt a kantit dogmát minden újkori etika bizvást homlokára írhatta volna.
Mi azért választjuk az összes alábbi fejtegetések irányfonalául, mert precizeb-
bői soha sem jutott kifejezésre az a spirítuálisztikus tévedés, mely minden
létező etikát (a kereszténységével együtt) hasznavehetetlenné tesz korunk em-
bere számára. Leszögezendő elsősorban is, hogy a kantit megállapítás tényleg
általános, tehát minden eddigi etikai rendszere áll, mert nem foglalja magában
a jó definícióját, csak rámutat arra a helyre, ahol a jó keresendő és megtalá-
landó. Ez az akarat. Akarat helyett az új etika következetesen a szándék szót
fogja használni, mert az akarat nemcsak hogy nem közvetlen ténye az öntu-
datnak, mint a voluntaristák hiszik, (az öntudatnak közvetlen ténye csak egy

van: a lét — és ami ebben foglaltatik, de csak empirikusan analízálható ki
belőle, az okozatteremtés, (I. 1. §.), de önmagában nincsen is akarat, csak akará-
sok, tehát szándékok vannak. A szándékról mondta el Kant és vele minden
újkori etikus, hogy erkölcsi színe van, hogy jó vagy rossz. A szándék volt
az amit, mint különbözöt, szembe állítottak a tettel, kijelentvén, hogy az etika
célja: megállapítani, mikor jó a szándék. Hogy a tett mikor jó, annak megállá-
pítását az etika területéről a pozitív jog birodalmába utasították, mert észre-
vették, hogy pl. olyan tettek, melyeket ők ab ovo erkölcssteleneknek nyilvání-
tottak, helyenként általuk kétségtenül erkölcsösnek tétélezett szándékokból
fakadtak és viszont. Ha szándék és tett között nem konstruáltak volna külön-
séget, egységes etikai szempontból nézve a tett mindig ugyanolyan jó lett
volna mint a szándék.

Pl. valamelyik etika — tegyük fel — jónak nyilvánította az egy-
háznak teendő szolgálat szándékát, de rossznak a gyilkosságot. Az ilyen
etika az eretnekek legyilkolásának eseténél avval vágta ki magát, hogy a
szándék az egyháznak teendő szolgálat volt és nem eretnekek legyilkolása.
Igy hát az eretnekeket szándék nélkül gyilkolták volna le? Ha igen, nem
gyilkolták volna le őket, ha pedig a szándék meg volt, akkor az bizony a
legyilkolás szándéka volt, tehát ugyanannak az etikanak szempontjából rossz.
Az illető etika tehát még csak nem is ismeretlen lánczemetek ejtett ki a
pszichofizikai parallelizmusból: a gyilkosságnál a szándék pszichikai ténye-
zője, az egyháznak teendő szolgálatnál — ha ugyan ez szándék és nem
ohaj (I. 4. §. legyzet) — a fizikai.

Adva lévén a szándék és tett közötti megdönthetetlennek vélt különbség,
az etika bőséges hasznót huzott belőle. Mődjában állott a tettek kuszált és
zavaró momentumát kikapcsolni a vizsgálódásból és izolálni a szándékokat,
melyek jó és rossz, ezenfelül esetleg etikailag szintelen szándékok csoportjaira
voltak felosztandók. Hogy ez lehetséges legyen, a régi etikák nem nélkülöz-
hetek egy logikai konstrukciót, egy egyedül üdvözítőnek nyilvánított u. n.
etikai szempontot. Minden etika más szempontok szerint osztályozta a szán-
dékokat s innen van, hogy a régi etikai rendszerek, mint a iasoni sárkány-
fogakból kikelt daliák egymást ütötték agyon. Mert ha a szándékok etikai
szempontból valóban osztályozhatók volnának, úgy csak egy etikai szempont-
ból volnának osztályozhatók. Az etika története frappáns bizonyítéka annak,
hogy a kettő kevesebb az egynél.

Néhány példa az önkényes etikai konstrukcióra, melynek célja a jó
szándék megállapítása: A szándék akkor jó, ha hajlamoktól menten kötelessé-
gűdésből ered, ha a neki megfelelő tett természeti törvényre valósa is
kívánatos. (Kant kategorikus imperatívuszja.) A szándék akkor jó, ha idegen
szenvetés érlelte meg. (Schopenhauer részvétetikája.) A szándék akkor jó,
ha sajátmagunk, vagy mások jólétének előmozdítására irányul (hedonikus,
utilitarisztikus, eudemonológikus stb. etikák).

Az újkor filozófikus etikái tehát ugyanugy jártak el, mint a krisztusi
etika. Amint Krisztus rámutatott arra, hogy a tettek fluktuációjában erkölcsi
mérték nem állapítható meg (az imádság, az ünnepek megtartása, stb. jó, de
nem mindig etikus tett) és ilyen csupán a szándékokra alkalmazható, az újkori
bölcsezet etikai rendszerei is a jó szándékot állapították meg, hogy a hullámzó
tetteket egy fix ponthoz mérhessék. Alaptételük tehát:

Szándék = tett, vagy Tett = szándék.

Legyzet. A régi etikai rendszerek megalapozása egy ok folytán és egy módon
volt lehetséges.

Lehetséges volt azért, mert a szándékok az emberre vonatkoznak, az emberhez
mérhetők. Minden etika normatív tudomány volt: egy megállapított jó szándékot egy
rossz helyébe akart tolni, ami azáltal vált lehetővé, hogy mindkét szándék az emberre
vonatkozzon. Az értékelés, mint tudjuk, mindig valamely viszony kifejezése, értékkülönbség
csak olyan két dolog között állapítható meg, melyek együtt valamilyen viszonyban vannak
egy harmadikkal. Ez a harmadik itt az ember. Már itt közelítőleg lett volna a
szándékot az emberhez mérni, de ezt egy régi etika sem tehette, mert akkor a tettet —
melyet pedig a szándéktól különbözönek tétélezett fel — nem mérhette volna ez utóbbihoz
sem s mitán a jó tettet már ő maga utasította ki az etika területéről, a jó szándék
megállapíthatatlanságának beismerésével a jó és rossz hagyományos fogalmáról is végleg
le kellett volna mondania. Az új etika — mint alább látni fogjuk — habozás nélkül
elmegy idáig.

Másodszor lehetséges volt a régi etikai rendszerek megalapozása oly módon,
hogy előbb deduktív uton megállapított egy logikai konstrukció: a jó fogalma.

3 §.

Az új etikát minden eddigittől két alapelv fogja megkülönböztetni. Az
első az ellentmondás elvének az egyenlőség elvét szegzi ellene és ebben a
tételben jut kifejezésre:

Szándék = tett.

A másik eltérés abban áll, hogy az új etika a régiekhez hasonlóan megállapítja a tettek etikai osztályozhatatlanságát, de ugyanazt bizonyítja be a szándékokról is, ami voltaképpen csak logikus következménye az első tételnek.

4. §

A szándék és tett egyenlőségének tétele, mely sarkigazsága lesz az új etikának, a pszichofizikai parallelizmus egyetemes tételéből folyik és a példák egész során lesz beigazolandó.

A parallelizmusból ugyanis egyszerű analízissel levezethetők lesznek a következők:

1. A tett nem csak fizikai jelenség, hanem pszichofizikai tény, ahol a fizikai oldalnak egy pszichikai lelel meg. Viszont ez a dualizmus nem érinti az ősz-egységet, csak a megismerési módra vonatkozik.

2. A szándék fogalma, ha izoláltan tekintjük, épogy semmi, mint a testétől elszabadult lélek. A szándék csak a tett pszichikai oldala.

3. A szándék a tett lelke, a tett a szándék teste. Mindkettő pontosan leli egymást, mert nincs sem anyagatlan lélek, sem lélekien anyag.

4. A tett a szándék objektivációja, abban az értelemben, melyben a test a lélek objektivációja. Minden esetben, mikor a szándék látszólag egészeben vagy részben nem objektiválódik, a tudat jámbor csalásával állunk szemben, mely csak a fizikai akadályok megállítására képes, míg a pszichikaiakat nem ismeri le.

Pl. Nagyon jól ismerem azt a fizikai akadályt, ami miatt egy sziklát nem tolhatok el helyéből, mert tudom, hogy a sziklának fizikai ellenállása van. A szikla ellenállása tett, mely az én tettemet zérusra redukálja. De az említeni ellenállásnak megvan a maga pszichikai egyenértéke is, ha szinte nem is nevezhetem néven. Ami szándékomból nem objektiválódott, épogy akadályba ütközött, mint a sziklának nekiszegett fizikai erőmegfeszítése. Csak-hogy a szándék elé járult akadály nem lehet fizikai, mert fizikai tény, helyesebben egy tény fizikai oldala nem szülhet pszichikai eredményt, nem redukálhatja zérusra szándékomat; fizikai ok nem hozhat létre pszichikai okozatot, a fizikai kauzalitás parallel a pszichikaival, de egyik sem keresztelheti a másikat. De hogy mi az a pszichikai, mondjuk szándéki akadály, mely szándékomat keresztelte, néven nevezni nem tudom: hogy van, azt azért tudom, mert a szikla ellenállása is pszichofizikai és nem csak fizikai tény, mert ha csak fizikai volna, a pszichofizikai parallelizmus egyik vonala (a pszichikai) megszakadna és lehetségesé válnék a lélektelen test.

5. Evvel szemben a szándék nem oka a tetteknek, mint ahogyan a lélek sem oka a testnek, mert a két kauzalitás nem keresztelheti egymást.

6. Az emberi tett pszichofizikai tényében egyazon dolog fejlődik ki: az ember pszichofizikai lény. Tehát nem a szándék a tettben, hanem az ember a tettben és a szándékban együtt, mely kettősséget mi az ősz-egység folytán egyszerűen tett-nek, de a pszichofizikai tény értelmében tett-nek nevezük és épogy beleértjük a szándékot, mint az ember logalmába a nem-testi embert. (The other I am Walt Whitman.) Ugyancsak nem szorítjuk meg a tett fogalmát egy másik irányban sem (s az ember minden (természetesen pszichofizikai) kifejeződését tettek fogjuk nevezni, tehát nemcsak az emberi cselekvést, hanem az emberi alkotást is.

Jegyzet. A mondottakhoz teljesség okából hozzá kell még tűnünk az óhaj definícióját. Láttuk ugyanis, hogy szándék tett nélkül és pedig megfelelő adekvát tett nélkül nincsen. Amit a közhit tette nem vált szándéknak minősít („akarok valamit, de nem tehetem meg”), nem szándék, csak óhaj. Mindenesetre ennek is van fizikai ekvivalense, melyet (póly kevésbé ismerék név szerint, mint a fentebbi példában a szikla ellenállásának pszichikai oldalát, bizonyítékul annak, hogy a megismerés logyatekossága a pszichofizikai parallel mindkét vonalán egyformán lehetséges. Ezen túl az óhaj, mint fogalmi konstrukció ugyanolyan játéka a gondolkodásnak, mint a testetlen lélek babonája. Hogy mennyire így van, igazolja a köznyelven ugynevezett jószándékok örök iragdiájája, hogy nem lesz belőlük tett. Ha szándékok volnának, egyben tettek is lennének, de így:

Hel is paved with good intentions

és ha százszor is elhatározom, hogy legközelebbi pénzemet egy koldusnak adom, százszor is a magam céljaira fogom költeni. Velleitas non est voluntas.

5. §

Mihelyt az új etika tisztában lesz vele, hogy szándék és tett nem két különböző valami, csak ugyanannak két parallel megjelenési formája, akarva vagy akaratlanul el kell jutnia annak megállapításához, hogy a szándék époly kevésbé osztályozható erkölcsi szempontból, mint a tett. De óvakodni fog ilyen erkölcsi szempontok felvételétől azért is, mert minden tettben csak az ember kifejezését látja és az etikai osztályozás ilyenformán csak az emberre vonatkozhatnék.

Más szóval: ha etikánk a szándék-tettet, vagyis a kifejeződés pszichofizikai tényét valamihez méri, úgy ez csak az ember lehet. És pedig az ember a maga legimmanensebb értelmében: én, te, ő és mindenki, nem pedig az ember, mint humanisták és természetjogászok szórakoztatására kitalált légüres absztrakció, de nem is az emberiség, ami nem kevésbé absztrakció.

Jegyzet. Az embernek, mint az etika végső mértékének megállapítása a fenti konkretizálás dacára is egész sor ellenvetése fog ütközni, főként marxista oldalról. Ezekre az ellenvetésekre még korai volna válaszolni, így csak egyszerűen annak leszövegzése szorítokozunk, hogy az új etika nem „történelemellenes”, mert az embert éppen legkonkrétabb értelmében veszi és elismeri történelmi produktumnak, voltaképpen tehát minden lehetséges etika közt a legtörténelmibb, amennyiben maga is snjti helyezt arra, hogy külön-

böző korok embereinek más és más az etikus tette, csak az etikus tett alapja (az ember és a tett adekvát viszonya) ugyanaz. (L. erre vonatkozólag az egész II. §-t.) Evvel természetesen meg nem feleltünk meg azoknak, akiknek az ember minden említésénél borsózik a hátuk s akik csak osztályembert hajlandók elismerni. Ha így is volna, figyeimeztetünk kellene arra, hogy az etika egyáltalában nem definiálta az embert, hanem mint konkrétumot tételezte s ha ez a konkrétum tényleg csak osztályember volna, a lényege az sem változtatna. Csak éppen a szivárványt nem lehet a politikai ökonómiával megmagyarázni.

A régi etika megállapította a jó szándékot, amit egy önkényes logikai konstrukció segítségével azért tehetett meg, mert a szándékok egytől-egyig az emberre vonatkoznak. Az így megállapított jó szándékhoz mérte a tettet és jónak nyilvánította, ha adekvát kifejezését látta benne a jó szándéknak. De mi minden tettet adekvátnak tekintünk, nem ugyan a jó, hanem a vele pszichikai oldalon parallel szándékkal. Egy másik szándékkal soha, akármilyen „jó” is legyen az. Mi tehát csak tettet és szándékot együtt vonatkozathatunk az emberre és ha a régi etikai skálát meg akaránk tartani, előbb meg kellene állapítanunk a jó ember fogalmát, ami mindenesetre szintén csak önkényes konstrukcióval történhetnék. Ugyde az új etika nem riad vissza a régi skála elejtésétől, nem folytatódik önkényes konstrukcióhoz s ezt konzekvensen nem is teheti, mert két szándék, mint egy harmadik valamire (az emberre) vonatkozó valami, összemérhető volt, am ember és ember nem mérhető össze. Mert egyik ember épogy saját törvényei szerint ható végső realitás, mint a másik. Lét és lét között sem fokozati, sem értékkülönbség nincsen. Az egyetlen szempont, ami az új etikának az értékeléshez megmaradt, a létezőnek és a lét formájának viszonyba hozása. Az egyetlen etikai szempont tehát az embert és életét (tetteit) mérímajd össze: pszichofizikai lényt pszichofizikai ténnyel, cselekedettel vagy művel, egyszóval tettel.

6. §

Már láttuk, hogy az ember élete épogy, mint minden más létező okozat-teremtésben: pszichofizikai tények létrehozásában áll. Ha minden pszichofizikai tény (cselekedet vagy mű) adekvát kifejeződése volna az embernek, tett és tett között époly kevésbé tudnánk különbséget megállapítani, mint lét és lét, ember és ember között.

Csak-hogy nem minden tett adekvát kifejezése az embernek és a különbségtételnek ez az egyetlen lehetősége menti meg az etikát. Az okozathat nem lehet több, mint az okban volt, de nem szükségképpen van minden benne az okból. (L. I. §.) Világos tehát, hogy ha van etikai értékelés, úgy ez csak arra vonatkozhatik, hogy valamely pszichofizikai tény adekvát kifejezése-e valamely embernek mint pszichofizikai lénynek, vagy nem. Az előbbi esetben a tett jó (etikus), az utóbbiban rossz és pedig olyan mértékben rossz, amilyen mértékben mögötte marad az adekvát ténynek.

Evvel azonban még nem mondtuk meg, hogyan lehetséges a nem etikus tett és miért nem pontos kifejezője az embernek minden, amit cselekszik vagy létrehoz.

7. §

(Az emberi tett formailag.)

Ismételjük el, hogy az ember pszichofizikai realitás és léte pszichofizikai tények létrehozásában fejeződik ki, ebből a kifejeződésből áll. Ha az ember az egyetlen realitás volna, belső törvényei szerint mindenkor akadálytalanul fejeződnének ki, tettekben. De az ember kifejeződésének pszichofizikai ténye unosuntalan más realitásoknak (más embereknek is) kifejeződéseibe ütközik, vagy ütközhetik bele a pszichikai oldalon épogy és ugyanolyan mértékben, mint a fizikam. Ebből a tényből önként következik az új etikan értékelés első főtétele:

I. tétel. Az ember tette olyan mértékben etikus, amilyenben a kifejeződés aktív és olyan mértékben nem az, amilyen fokig a kifejeződés passzív. (Aktivista etika.)

Ehhez a tételhez kiegészítő-tételt kapcsolunk, melyhez a következő meg-gondolással jutunk el:

Vannak öncélú és hipotetikus tettek. Ez annyit jelent, hogy az embernek egy tett lehet közvetlen kifejeződése és lehet csak eszköz a kifejeződés valamely lehetőségének megteremtésére. A közvetlen öncélú kifejeződés mindig etikus, ha nem ütközik az I. főtétellel felsorolt akadályokba.

Pl. a művész alkotása közvetlen és öncélú kifejeződése a művész-embernek és ha adekvate az (ami annyit jelent, hogy a művész lebirja az alkotásának utjába torlódo anyagi és pszichikai akadályokat vagy — ami ugyan csak elméletileg vehető fel — nem is ütközik ilyennekbe), egyben etikus is.

Ellenben tehetek valamit azért, mert magamat csak úgy fogom tudni kifejezni, ha előbb létrehozom egy pszichofizikus tény, mely ama kifejeződésem egy akadályát lebirkozza. Az ilyen tett hipotetikus, mert nem az én adekvát kifejeződésem, célja nem önmagában van, hanem egy lehetőség megteremtésében.

Az etikai értékelés első tételének kiegészítése tehát így fogalmazható meg:

a) Az öncélú (kategorikus) tett, ha aktív, egyben mindig etikus is, mert a kategorikus tett mindenkor adekvát kifejeződése az embernek, ha ugyan nem passzív.

b) A hipotetikus tett sohasem etikus, bármily mértékben aktív is, mert etikus csak az ember aktív kifejeződése, a hipotetikus tett pedig aktív lehet, de nem adekvát kifejeződése az embernek.

Vagy összegezve az eddig mondottakat:

ETIKUS AZ ÖNCÉLÚ AKTÍV TETT. (Mint az ember egyetlen adekvát kifejeződése.)

Nem etikus az öncélú passzív tett és a hipotetikus tett, akár aktív, akár passzív.

Mintán megállapítottuk az etikus és nem etikus tett fogalmát (természetesen önkényes etikai konstrukció nélkül és csak a tettek, mint pszichofizikus tények az emberhez, mint pszichofizikus lényhez való viszonyában), felállítjuk az etikai értékelés második tételét, melynek bizonyítását itt eltekintünk, mert az összes elmondottakból önként következik:

2. tétel. Minden tett a lehető legetikusabb (vagyis: a lehetőségig adekvát kifejezése az embernek, akinek élete tettekből áll).

Jegyzet. Minden ember az etikai tetteire, vagyis önmagának aktív öncélú kifejezésére törekszik. Ami egy tettben nem etikus, csak az ember erőtlenségén múlik olyanformán, hogy vagy a kifejeződés inközök akadályokba (a tett passzív lesz) vagy éppen a kifejeződés elé hátráló akadályokat az ember csak egy nem adekvát tettel tudja elhárítani (ilyenkor a tett hipotetikus).

8 §.

Az új etika a szintézisnek egyelőre még beláthatatlan lehetőségeit fogja nyújtani. Röviden kifejezve, minden emberi értékeket egy közös nevezőre fog hozni, melyet egyelőre etikának nevez. Az új etika egyszer tényleg elől fogja kezdeni az okoskodást és a legegyszerűbb elemekből fogja összerakni a világképet. Ezek a legegyszerűbb elemek (a világképek az emberre vonatkozó részleteiben) a konkrét ember és tette (élete). Minthogy ezeken és a kettőnek viszonyán kívül semmi más hagyományos szempontot nem ismer el, habozás nélkül jönnek fog nyilvánítani minden adekvát tettet (l. az előbbi §-t) és nem disztinvál praktikus (eudemonológikus), etikus és esztétikai között. Mindezekben csak az ember kifejeződését látja. A praktikus és etikus tett közötti különbséget egyebekben már az eudemonológikus etikák is eljuttatták, de ezek szándéketikák voltak és csupa hipotetikus tettet minősítettek etikusnak, mikor kimondták, hogy jó a hasznos tett. Ez utóbbiban mi nem látunk adekvát kifejeződést, de az ember adekvát kifejeződésében látjuk az igazi eudemonológiát, épügy mint az igazi etikát is. Mert a „praktikus” tett csak részletérdekeket valósít meg, a mi etikus tettünk azonban az ember érdekességét.

Jegyzet. Az új etika ezzel a legegyszerűbb módon választ ad a boldogság és érvényesség ellenmondásának örögi problémájára. Ismeretes, hogy ez a probléma létre az emberi lény legtranszcendensebb szüleményei: a lélekvidorlás tanát, az üdvözülés hitét (mely az elmaradt boldogulás szüregütama), Kant absztrusz „legjobb jó”-ját, stb. Mikor mindezek a transzcendens megoldások esodót mondtak, mert az lény az immanens léle fordult, a közhit úgy segítette magán, hogy kitálalta a híres mondást: a jó tett önmagának jutalma. Az új etika szerint a jó tett tényleg magában hordja jutalmát, mely abban a lényben található fel, hogy az etikus tett, mint az ember adekvát kifejezése a legteljesebb életérzést is jelenti, mert az ember élete az ember kifejeződése, a legteljesebb életérzés pedig az elérhető legnagyobb boldogság is. Ugy, hogy etikus és eudemonológikus tett között nincs különbség, csak persze amint minden embernek más az etikus tette, úgy mindenkinek a etikai más a legfőbb boldogsága is.

Még jelentősebb, hogy elejthető lesz az etika és esztétika közötti megkülönböztetés is, mert

etikai és esztétikai tett egyformán az ember kifejeződései,

az etikus tettben épügy benne van a tett tevője, mint az esztétikaiban, a kérdés csak az, hogy teljesen benne van-e. Ha nem, az esztétikai tett (a művész műve) sem lehet jó, mert nem az ember kifejezése, hanem valami máse, jelesen az anyag ellentállásaé, (ilyenkor az esztétikai tett passzív: ilyen a mű,

mikor a művész nem ura az anyagnak), vagy pedig csak egy lehetőség megteremtésére szolgál (ilyenkor a mű hipotetikus: ilyen minden pénzért vagy agitációért és nem magáért a kifejezésért csinált művészet.)

Az esztétika az etika egyik kifejezete.

9 §.

Megkísérjük az esztétika néhány önként adódó tételének felállítását, melyeknek mellesleg az applikáció visszafelé bizonyító erejét tulajdonítjuk.

1. A szép fogalmára az esztétikának semmi szükség. A jó mű (az ember adekvát kifejeződése) szép is.

2. Minden igazi művészet önmagáért van és kategorikus, különben nem lehetne jó. (A l'art pour l'art azonban nem művészet, mert minden egyebet kifejez, csak az embert nem, a l'art pour l'art művésze éppen az önmagától menekülő és legerkölcstelenebb, mert legerőszívabb ember.)

3. Az igazi művészetben elsődleges jelentősége van az erőnek, mert az aktív tett feltétele az erő, a passzív mű öncélúsága dacára sem etikus. (L. 7. §. Jegyzet.) Aki tehát ragaszkodik a régi terminológiához, ám nevezze szépek az esztétikaiban az erőt, (Nietzsche.) Az új etika ezt konzekvensen nem teheti, mert az erő csak a művész és mű adekvát viszonyának, (a mű jóságának, vagy szépségének) mértékét megszálló összekötő kapocs e kettő — művész és mű — között. Az erő tehát etikailag és esztétikailag egyformán szintelen, ha másfelől igaz is, hogy erő nélkül nincsen sem jó, sem szép.

4. A művészet etikus tett, mert az ember kifejeződése.

5. A művész etikus ember, mert ki tudja magát fejezni. (V. ö. 10. §. A praktikus etika 1. tétel.)

6. A művészalkotás is pszichofizikus tény, szándék és tett van benne. Amely műben szándék és tett látszólag nem fedik egymást, ott igazában csak szándék és tett együtt nem adekvát kifejezése az embernek egy passzív elem belekeveredése folytán.

7. Minden művészet harc az anyaggal, a kifejezés eszközeivel, magáért a kifejezésért. Amilyen fokban győzedelmes ez a harc, olyan mértékben esztétikus, illetve etikus a művészet.

Jegyzet. Minden az igazi művészetre vonatkozólag felállított tétel érvényes minden más etikai tettel is.

Megjegyzés is főlegesen, hogy az esztétikai művek (szobrok, képek, költői termékek, stb.) csoportjába, mint ugyanolyan értékű és természetű emberi kifejeződést beleértük minden más emberi művet is: mint gépeket, iparteknikát, stb. Ha egy használati tárgy nem esztétikai, úgy csak azért nem az, amiért nem etikus; mert hipotetikus, nem öncélú kifejeződése előállítójának.

10 §.

Praktikus etika alatt minden etika az elméletileg megállapított erkölcsi normák gyakorlati alkalmazását érti. A praktikus etikák eddig nagyjából a tétéles jog kiegészítését célozták, melyek mögött ugyanaz a szerep jutott nekik, amit a fizika immanens keretein kívül a transzcendens metafizika vindikált magának. Kevés kivétellel minden etikai rendszer a korabeli pozitív jogban jogelleneseknek nyilvánított tettekkel adekvát szándékokról bizonyította be az etikaellenességet. A gyakorlati etikák a korukbeli morál (Definícióját l. a 11. §-ban) kész kiszolgálói voltak.

Pl. ha a társadalmi rend tétéles joga büntetendőnek mondta a lopást, a spekulatív etika készséggel sietett segítségére, hogy a lopás szándékáról vizsonki bizonyítsa annak etikaellenes voltát. „Ne lopt!” — mondta a mózesi törvénykönyv tétéles joga. „Ne kívánd meg felebarátod ökrét, feleségét, stb.” — tette hozzá az etika. Egy kiegyenlíthetetlen ellentét így is maradt: az etika nem állapíthatta meg a jó szándékot úgy, hogy annak mindenkor jó tett legyen is meg, mert a szándék és tett egyenlőtlenségének tétéles alapult. (L. 2. §.) Voltak szándékok, amikről, ha lopásban nyilvánultak is meg, el kellett ismerni, hogy etikusak. A legfőbb etika észrevette ezt a különbséget és a legerőszakosabb konstrukciókkal iparkodott rajta segíteni. Így az utilitarista etika kitálalta, hogy mégsem minden hasznossági szándékból eredő tett jó, pl. az, amelyik felebarátomnak többet árt, mint nekem használ, nem minősítendő etikusnak. Így az etikának egy alapja helyett kettő lett (a hasznossági szándékon kívül a tett szociális hatása) és egyik a másikat zérusra redukálta.

Az új etika teljességgel formális. Megállapította, hogy mikor jó valamely tett, de nem törődött a tett anyagával (V. ö. 11. §) és nem akar feleletet adni arra a kérdésre, hogy melyik tett jó. Minden tett lehet etikus és lehet rossz, mert ez a megállapítás csak az emberhez való viszonyára vonat-

életérzési, nagy, meg nagyobb, vagy az elérhető legnagyobb boldogtalanságot jelenti — és van egy intellektuális lelkifurdalás, ami egyszerűen a rendőrségtől, ügyészségtől, (vagy hívó embernél az Istenről) való lélemteljes törvény- és jogellenes (vagy vallási parancsokba ütköző) tettek esetén. Ha azonban ezek a tettek etikusak voltak, az etikai lelkismereti boldogságot mutat és mit sem törődik az intellektuális lelkismerettel.

Az új etika nem fog visszariadni a konzekvenciák levonásától a gyakorlati élet egy területén sem. Így — hogy csak egyetlen példát említsünk — a közkeletű értelemben vett munkáról, melyet Kant a kötelesség álneve alatt himnuszokkal magasztalt és melyről minden közszármányoló társadalmi készülék állapítja meg, hogy „nemest”, konstánth fogja, hogy a legtöbb embernél eleve erköletlenül tett, mert a lehető legnagyobb mértékben hipotetikus és passzív. Sokkal kevesebbszer ilyen a művész munkája. (L. 9. §.)

11. §.

(Az emberi tettek tartalmilag.)

Etikánk eddig a tetter individuális szempontból vizsgálta, vagyis etikus voltát és annak fokát a konkrét emberhez való relációjáról, mint az etika egyetlen értékeiről olvasta le. A konkrét ember azonban mindenkor egy közösség tagja, minden tett egy emberi rend keretei között megy végbe, a tett tehát egy individuális szemponttól kivül a szociális szempontból is vizsgálható, sőt vizsgálható is lesz. Ez a második szempont azonban nem elsődlegesen etikai, mert ilyenkor csak a tett és a konkrét ember viszonyában találunk fel. Az individuális szempont minden más segítség nélkül alapot nyújt annak megállapítására, hogy egy adott tett etikus-e vagy sem és az így nyert megállapítást a szociális szempont vizsgálódás nem fogja módosíthatni. Az individuális etikusnak talált tett etikus marad, akármilyen szerepet is töltsön be a fennálló emberi rend keretei között. Ugy, hogy felállíthatjuk a következő tételt:

Elsődlegesen etikai szempont csak az individuális lehet.

Ez a tétel azonban nem mondja ki azt, hogy a szociális szempont, melyből a továbbiakban akarjuk nézni a tetteket, teljességgel különbözik az etikai-tól. Mert elképzelhető az az eset, hogy az individuális etikusnak talált tett etikuságának fokát igenis befolyásolja a szociális szempont vizsgálódás eredménye. Ugy, hogy a szociális szempont a konkrét emberhez viszonyítottan egyszer már etikusnak talált tetter éppoly kevésbé tetheti antietikussá, mint az ugyanígy antietikusnak tételezett tetter etikussá, de alkalmas lehet arra, hogy az etikus tett etikai értékét és az antietikus tett etikai értékételenységét közelebbről meghatározza. Ez esetben tehát

a szociális szempont másodlagos, de szintén etikai szempont.

Ami lényegesen más, mint az utilitarista etikai önkényes konstrukciója, mely egyik kezével elvette azt, amit a másikkal adott. (L. 10. §. elején.) Mármost az új etika bizonyítani fogja, hogy a szociális szempontról valóban áll a fenti tétel: hogy, ha másodlagosan is, de szintén etikai szempont. Ennek bizonyításához azonban szükséges lesz a fejlődés fogalmára.

Láttuk ugyanis, hogy az etikus tett az ember adekvát kifejezése. Tehát minden etikus tett az ember fejezi ki a szó konkrét értelmében. Csakhogy a konkrét ember történelmi produktum, a mai ember — mint a természetudományos gondolkodás előtt minden bizonyítás nélkül nyilvánvaló — az ember néhány évezredes fejlődésének betetőzése. A ma embere a maga etikus tetteiben éppoly magát fejezi ki, mint az antediluvialis korok ősembere a magáéban (s az új etika itt joggal állapíthatja meg, hogy nem a civilizáció etikája, mint azt minden más hasonló rendszerről el lehet mondani) de ennek az etikus tetteknek ma egészen más tartalma van, mint az őzönvíz előtt. A leszármazástan (darwinizmus) kétségtelenül tette, hogy a fajok fejlődése (az emberé is) a tökéletesedés felé halad, tehát az etikus tett, mint az ember adekvát kifejezése tartalmilag szintén tökéletesedik. Formálisan nem, mert az etikus tett, mint az ősember adekvát kifejeződése formailag már az őskorban is tökéletes. Az etikus tett tehát tartalmilag fejlődik, de úgy, hogy a fejlődés egyben haladás is jelent.

Vagyis van etikai haladás, mely tartalmilag fejlettebb etikus tettek lehetőségeinek, fejlettebb etikai lehetőségeknek megteremtődésében áll. Így kapcsolódik össze a fejlődés fogalmában a szociális és etikus szempont, a két szempont között a fejlődés összekötő kapcsol. A fenti tételnek e bizonyításából következik az alábbi:

A formálisan etikus tett annál értékesebb, minél inkább az etikai haladás vonalába esik, vagyis minél fejlettebb etikai lehetőséget teremt meg tartalmilag.

Mert az etikai fejlődés az etikus tett új lehetőségeit jelenti, melyek pluszt adnak az épen meglévőkhöz. Nézzük meg mostmár közelebbről, mik az etikus tett meglévő lehetőségei, vagyis mi az etikus tettek tartalma az etikai fejlődés egy adott stádiumában. Kétségtelen, hogy ez csak az e stádiumban élő ember

adekvát kifejeződése lehet tartalmi szempontból. Vagyis minden tett, mely az illető stádium embereit kifejezi, együtt annak a stádiumnak etikai lehetőségeit alakítja. Ezen etikai lehetőségek azonban az illető stádiumban társadalmilag szabályozottnak. Mert egy társadalmi fejlődés (egy adott fejlődési stádiumban az emberek végsőleg gazdasági összefüggéseinek komplexuma) csak úgy lehetséges, hogy rendjében a fejlődési stádium lehető legtöbb etikai lehetősége elfér. Minden társadalmi rend úgy áll fenn, hogy bizonyos emberi tetteket, mint saját fennállását elősegítőket megenged, másokat viszont, mint fennállását veszélyeztetőket, eltilt. De a társadalmi rend által megengedett tettek között a lehető legtöbbnek kell etikusnak lennie, mert hiszen a társadalmi rendet csak ezek a tettek tartják fenn, viszont minden emberi tett a lehető legegyszerűbb, mert minden ember a lehető legadekvátábbul fejezi ki magát. (L. 7. §. 2. tétel.) Ha tehát az emberek többsége csak a társadalmi rendet veszélyeztető tettekben fejezhetné ki magát, a tettek tekintélyes része is ilyen volna és a társadalmi rend nem állhatna fenn. Tehát minden társadalmi rend az illető fejlődési stádium emberének lehető legtöbb adekvát kifejeződését (etikus tettet) sorozza a megengedett tettek közé.

A társadalmi rend által megengedett (azt fenntartó) tetteket az új etika morálisaknak, a társadalmi rendbe ütközőket immorálisaknak nevezi. Tehát a fentebb elmondottak értelmében minden társadalmi rend a lehető legtöbb etikus tettel tekint morálisnak. Vagyis egy társadalmi rend morálja a benne élő legtöbb ember adekvát kifejeződésének tartalmát foglalja magába és a többi kifejeződéseket, (tetteket) mint immorálisakat kirekeszti. Azért egy kor etikai lehetőségei sem lehetnek kivétel nélkül mind morálisak egyrészt azért nem, mert egy társadalmi rend sem tökéletes szabályozója a kor etikus emberi törekvéseinek, de másfelől és főképpen azért nem, mert minden ember különböző és ha minden etikus tett tartalmilag társadalomfenntartó (morális) volna, akkor két ellentétes tartalmú tett is morális volna, ami képtelenség. Tehát minden korban vannak formailag etikus tettek, melyek tartalmilag a társadalmi rendet veszélyeztetők, immorálisak. De ha e tetteket közelebbről megnézzük, épen ezek esnek az etikai haladás vonalába, mert a korbeli társadalmi morál lehetőleg magában foglalja a korbeli etikai lehetőségek tartalmát, az etikanak új tartalmi lehetőségeit tehát csak a társadalmi morál körén kívül eső (a társadalmi rendbe ütköző, immorális) tettek teremthetik meg. De az etikai fejlődés haladás is, mint fentebb láttuk. Tehát az ilyen tettek, mint melyek tartalmilag fejlettebb etikai lehetőségeket teremtenek meg, etikailag a legértékesebbek is.

Vegyük még egyszer szemügyre ezeket a tetteket, melyekből megállapítottuk, hogy az etika szempontjából a legértékesebbek. Észrevehetjük, hogy ezeket a tetteket az illető társadalmi rend, mint önmagának ellenségeit, antiszociálisaknak nevezi. Mert minden társadalmi rend azokat a tetteket nevezi szociálisaknak, melyek saját fenntartását szolgálják. (L. alább a társadalmi rend etikai természetéről.) Folt az elmondottakból világos, hogy ezek a tettek a fejlődés vonalába esnek, nem a mai, hanem a holnapi rend fogja őket szociálisaknak nevezni. Az új etika tehát az ilyen (etikus, de immorális) tetteket hiperszociálisaknak nevezi és etikai szempontból értékesebbeknek minősíti, mint a szintén etikus, de a fejlődés vonalába bele nem eső, a társadalmi rendet fenntartó (morális) tetteket. Ez utóbbiak a tényleg szociális tettek. De már eleve megmondottuk, hogy a tettek vizsgálatának szociális szempontja, mint közelebbi értékmeghatározó, nemcsak az etikus, hanem az antietikus tettek is alkalmazható lesz. Más szóval, két nem etikus tett között is különbséget tehetek, azon az alapon, hogy ha egyik a társadalmi rendbe ütközik, a másik pedig nem, etikai szempontból ugyan mindkettő értéktelen marad, de az első, ha az etikai fejlődés vonalába esik, mégis kevésbé lesz az, mint a másik, mely amellet, hogy antietikus, új etikai lehetőséget sem ad. Az első, mint társadalomellenes, antiszociálisnak, a másodikat, mint a fennálló társadalom konzerválóját, konzervatívának nevezi az új etika. (Látható, hogy az elsőnél antietikus és immorális, a másodiknál antietikus, de morális tetről van szó.) Megjegyzendő azonban, hogy e két tett közül az első sem szolgálja a fejlődést ténylegesen, mert az etikai fejlődés nem merül ki abban, hogy egy tett felborítja a társadalmi rend korlátait, hanem abban áll, hogy a tett, mely tartalmilag ilyen, formálisan etikus legyen. Vagyis etikus fejlődésről nem ott beszélünk, ahol sok ember vetenek a társadalmi rend ellen, hanem ott, ahol sok ember adekvát kifejeződése a társadalmi rend felborítása.

Mind ezeknek alapján az új etika felállítja a tettek értékelésének új skáláját, nem törődve vele, hogy az meglehetősen különbözik a hagyományosak-

tól. A skála megértésének megkönnyítésére előbb szemléltetően ábrázoljuk az összes eddig mondottakat:

TETTEK				
a fizikai oldalán emberi cselekedetek és művek, a pszichikán emberi szándékok. (Az ember kifejeződései pszichológiai tények alakjában, melyeknek pszichikai oldala, a szándék a tetti fogalmába szorosan felértelmeződik)				
TÉTELEK	Individuális szempontból, vagyis a konkrét emberhez mérve	Etikusok,		Anti- (Nem) etikusok,
		ha a mérés eredménye az, hogy felelőkéhez viszonyítva adekvátok. (A gyakorlatban, abszolútul sohasem lehetnek azok)	ha a mérés eredménye az, hogy felelőkéhez viszonyítva inadekvátok	
TÉTELEK	Szociális szempontból, vagyis a fennálló társadalmi rendhez mérve	Hiperszociálisok,	Szociálisok,	Antiszociálisok,
		ilyenek az etikus és immorális tettek, mert új a egytől lejtetőbb láthatóságait képviselik az etikus tettek.	ilyenek az etikus és immorális tettek, melyek etikusak ugyan, de az etikai láthatóság szempontjából semminsek	ilyenek az anti-etikus és immorális tettek, melyek ugyan az etikai fejlődést nem segítik elő, de egybeeséseiknek a fejlődés-vonalával
				Konzervatívok,
				ilyenek az anti-etikus morális tettek (a gyávák morális tettek sem az ember nem fejezik ki, sem az etikai fejlődést nem segítik elő (től még annak vonalához sem esnek)

A táblázat utolsó vízszintes négyzetei adják az új etikai értékelés skáláját tartalmi szempontból. (A formai értékelés csak etikus és anti-etikus tetteket ismer. (L. az egész 7. §-t.) A skála tehát az etikus érték foká szerinti felülről lefelé:

1. HIPERSZOCIALIS TETTEK.
2. SZOCIALIS TETTEK.
3. ANTISZOCIALIS TETTEK.
4. KONZERVATIV TETTEK.

Minden társadalmi rend etikus csalása abban áll, hogy szociálisnak nevez minden morális tettet, tehát nemcsak az etikus, hanem az anti-etikus, (a konzervatív) is, viszont antiszociálisnak minden immorális tettet, tehát nemcsak az anti-etikus, hanem az etikus (a hiperszociális) is.

Néhány fontosabb tétel, mely az eddig mondottakból levezethető:

1. A hiperszociális tett, ha morális alapot nyer, szociálissá válik.
2. A szociális tett, ha elveszti a morális alapot, hiperszociálissá válik.
3. Az antiszociális tett, ha morális alapot nyer, konzervatív válik.
4. A konzervatív tett, ha elveszti a morális alapot, antiszociálissá válik.

12. §

Az új etika egész sor tétellel fog rávilágítani a társadalom etikai fejlődésére, melyek közül ezuttal csak a legfontosabbak leszövegezésére szorítkozhatunk.

A hiperszociális és konzervatív tettek egy ponton találkoznak; mindkettő olyan ember kifejeződése, akinek etikus tette nem fér bele a fennálló társadalmi rend kereteibe. A különbség csak az, hogy az első esetben ez az ember etikusán cselekedett, vagy alkotott és tette ténylegesen kívül esett a társadalmi rend keretein, míg a másodikban anti-etikusán fejezte ki magát, tette társadalomfenntartóvá fordult. Már most miután minden ember a lehetőségig adekvátul fejezi ki magát, továbbá miután az adekvát kifejeződés sikere az erő fokával egyenes arányban áll s ha egyik embernél visszamarad, valamelyiknél feltűnően a legmagasabb lesz:

Tétel: Ahol hiperszociális tett van, ott feltűnően van konzervatív tett is és viszont.

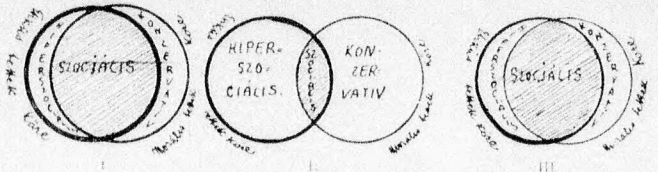
Másfelől láttuk, hogy a társadalmi morál lehetőleg magában foglalja a fejlődés megfelelő stádiumán álló ember minden etikai tettet s minél több etikus tett egyben társadalomfenntartó is, annál erősebb az illető társadalmi rend. Legerősebb tehát az a társadalmi rend, melyben viszonylag legkevesebb hiperszociális és (a fentebbi tétel értelmében) konzervatív tett van. Ilyenkor van a társadalom viszonylag etikai egyensúlyban.

Már most: minden hiperszociális tett az etikai fejlődés új lehetőségeit teremti meg; elősegíti egy olyan rend létrejöttét, melyben többé nem ütközik

társadalmi (morális) korlátokba s ezt előbb-utóbb el is éri, mert minél több etikus tett nem fér bele a társadalmi rend kereteibe, annál inkább szétzúlik a fennálló társadalmi rend; azáltal, hogy kénytelen morálisnak nyilvánítani eddig immorális tetteket. De mivel morális tett társadalomfenntartó tettet jelent, a fennálló társadalmi rend csak egy darabig tehet koncessziókat, aztán kénytelen átadni helyét egy másik rendnek, melyet éppen azok az etikus tettek fognak fenntartani, melyek amaz előbbinek szempontjából még immorálisak voltak.

A társadalom etikai fejlődése a hiperszociális tett szociális tette válása, más szóval: szakadatlan törekvés az etikai egyensúly, vagyis azon állapot felé, melyben a lehető legtöbb etikus tett morális is.

Azt már láttuk, hogy a teljes egyensúly sohasem érhető el. Tehát mindenütt marad egyrésze az etikus tetteknek, mely nem morális és ilyenkor szükségképpen lesznek morális, de anti-etikus tettek is, tehát egyfelől hiperszociális, másfelől konzervatív tettek. De nyilvánvaló, hogy ezek az etikai egyensúly állapotában lesznek a legkisebb mértékben jelen. Sematikusan úgy ábrázolhatnánk a folyamatot, hogy a morális tetteket és az etikusokat két egyforma körrel jelképezzük. Az egyensúly állapotában ezek a körök lehetőleg fedni fogják egymást, de már itt is marad ki az etikus tettek körének egy kis része, mely nem morális és a morálisokénak egy része, mely nem esik bele az etikus tettek körébe. Az eltérés ettől kezdve fokozatosan nő, mert van a etikai fejlődés, (és nem jelent egyebet, mint az ember fejlődését) egészen addig, míg a hiperszociális tett el nem éri legnagyobb feszítő erejét, vagyis míg ez etikus tettek körének nagyobbik fele kívül nem esik a morális tettek körén és viszont. Ilyenek a szétzúlló körök, melyeknek társadalmi rendjét, mint láttuk, szükségképpen váltja fel a következő rend, melyben az imént még hiperszociális tettek szociálisakká válnak, melyben tehát a viszonylagos etikai egyensúly ismét helyreáll. A társadalmak etikai fejlődése egy hatalmas perpetuum mobile.

Az első ábra a társadalom viszonylagos etikai egyensúlyát, a középső a felbomló társadalmi rendet ábrázolja, míg a harmadik az újból elért egyensúlyi stádiuma.

A mi korunk a társadalmi rend bomlásának képét mutatja. Az etikus tettek közötti immár veszedelmes sok van, ami beleütöközik a társadalmi rend korlátaiba, vagyis immorális. Ilyen az etikus új művészet legnagyobb része, a komoly forradalmi munkásmozgalom, stb. Az új etika szerinti ezek a mai idők hiperszociális tettei.

A társadalmak etikai fejlődésének rendszere, mely az új etika nagyobbik felét fogja kitölteni, egy rövid tartalmi kivonat keretében nem tárgyalható le s így egyelőre be kell érniünk a fenti főtétel felállításával!

Epikrizis. Az új etika módszere deduktív lesz, de nézetünk szerint az etikában más módszer teljesen hasznavehetetlen volna, mert az etika nem kísérleti tudomány. Ezzel szemben azon lesz, hogy alapítéleti (voltaképpen csak egy ilyen van: a pszichológiai parallelizmus) a lehető legimmánensebbek legyenek. Elődökkel az új etika nem igen dicsekedhetik. Az egyetlen filozófus, aki hasonló alapokon kezdeni építeni, de utóbb néhány hagyományos konstrukció hibájából merőben különböző tételre jutott el, az etika és az egész bölcsészeti gondolkodás atyja, Spinoza és az új etika nem is illekednek a neopropozizmus elnevezése ellen, ha ezt a megjelölést nem alkalmazták volna már olyan moralizáló szociális etikákra, mint a Wundt. A filozófia adeptusait ezenkívül néhány tétel Nietzsche fogja emlékeztetni (Zarathustra azt kívánja, hogy a tettein épűgy benne legyen az ember, mint a gyermekben az anya), de ez a hasonlóság csak látszólagos. Az új etika nem tartja etikusnak az erőt (V. ö. 10. §. 1. jegyzet) a morál Nietzsche genealógiáját légből kapott elképzelésnek tartja és nem jósol sem az emberfeletti emberrel, sem az örök visszatérésről, az emberi értékek szintézisében pedig eleve társalmainak tudja magát. Az új etikának ez idő szerint még csak itt közreadott vázlatra készült el.

Gáspár Endre.

MA

Internacionális aktivista művészeti folyóirat ■ Szerkesztő: Kuscsák Lajos ■ Felfelőszerkesztő: Josef Balmer ■ Szerkesztőség és Kiadóhivatal: Wien, XIII. Bez. Amalienstrasse 26. I. Fl. ■ Megjelenési dátuma 1922 december 25 ■ Előfizetési ár: Egy évre: 50.00 osztrák kor., 50 szokol, 80 dinár, 150 lei, 2000 márká ■ Egyes szám ára: 3000 osztrák korona, 5 szokol, 8 dinár, 15 lei, 200 márká ■ VIII. évfolyam, 2-3. szám ■ A lapban megjelenő cikkeket a szerző felel.

Druckerei „Elbenhül”, Wien, IX., Berggasse 71.